İsimler, Allah İsmi ve Allah’ın İsimleri

İsimler, canlı, cansız bütün varlıkları ve kavramları karşılayan, onları ifade etmemizi ve onları birbirinden ayırt etmemizi sağlayan alem (sembol) kelimelerdir.

Arapça dil bilgisine göre kelimeler isim, fiil ve harf olmak üzere üçe; isimler ise, Nekre (bilinmeyen) ve Marife (bilinen) olmak üzere ikiye ayrılır.

Nekre isimler, ism-i zat; genel olarak canlı veya cansız bir varlığın ismi, ism-i sıfat; bir şeyi niteleyen isim olmak üzere ikiye ayrılır.

Marife isimler ise, özel isimler, ismin yerini tutan zamirler, işaret isimleri, ism-i mevsuller, hitap (başına Ya, Ey gibi kelimeler getirilerek belirlilik kazanan) isimleri, başına belirlilik takısı Elif-Lam (El Takısı) almakla bilinirlik kazanan isimler ve bu marife isimlerle isim tamlaması yoluyla bilinirlik kazanan isimler olmak üzere yedi sınıfa ayrılırlar.

Ayrıca Arapçada fiillerden kaynaklanan, İsm-i Fail, İsm-i Meful, İsm-i Zaman-Mekan, İsm-i Alet, İsm-i Tasgir, İsm-i Mensup, Mübalağalı İsm-i Fail, İsm-i Tafdil adı altında isim sayılan kelimeler de bulunmaktadır. Bunlardan sadece İsm-i Fail, Mübalağalı İsm-i Fail ve İsm-i Tafdiller Allah’ın fiili isimleri olabilirler, İsm-i Meful edilgen kalıp olması nedeniyle, diğerleri ise çeşitli sebeplerle Allah’ın fiili isimleri olamaz.

Biz bu çalışmamızda, konuyu Zat-ı Akdesin “Allah” ismine ve diğer isimlerine getireceğimiz için marife isimlerden özel isim üzerinde duracağız.

Özel isimler, zatlara, eşyaya ve manaya rastgele mi veriliyor, yoksa bir manaya mı istinat ve/veya delalet ediyor? Evet, mahlukat için verilen özel isimler bile rastgele ve manasız değil, tam tersine manası olan, bilhassa İslam toplumlarında insanlar için, manası mukaddes, hatta Allah’ın isimlerinden olan kelimeler, özel isim olarak verilmeye özen gösteriliyor.

İnsan özel isimlerinin, yoktan yaratılmaları nedeniyle, zatlarının doğumlarıyla birlikte verilmek zorunluluğu varken Allah’ımız için böyle bir zorunluluğun olması mümkün değildir. Zira O’nun isimleri, ezeli ve ebedi olan Zat-ı Akdesinden ayrılması mümkün olmayan, Zat-ı Akdes gibi, ezeli ve ebedi olan isimlerdir.

Zaten Allah, hem zatı hem de isimleriyle ezeli ve ebedi olduğu ve kainatı da, zatını değil ama şe’n, sıfat ve isimleri/fiilleri gibi hususiyetlerini ibraz etmek için yaratması nedeniyle, mahlukat aleminde söz konusu hususiyetlerin gölgeleri mahiyetinde de olsa zatlar, eşya, manalar ve fiiller yaratılmıştır. İşte insanlar da, Zat-ı Uluhiyetin hususiyetlerinden mülhem bu manaları ifade eden kelimeleri (belki de Hz. Adem A.S.’a bildirilen, öğretilen isimleri), bu mahluk zatlara, eşya, manalar ve fiillere alem olarak kullanıp mahlukatı isimlendirmişlerdir.

İsimler, varlıkları tanımlayan, onlara alem (sembol) olan kelimeler olduğuna göre, varlığı ezeli ve ebedi olan Zat-ı Uluhiyetin de elbette bir ismi, hatta Kur'an'ında bizzat Allah'ın da tanımlamasıyla Esma'ül-Hüsnası (en güzel isimleri) vardır.

Peki bir varlığın birden fazla ismi olur mu, olursa, bu isimlerden hangisi, o varlığın alem ismi olacak, sadece biri mi yoksa, aynı anda birçok isim birden mi?

Mesela Allah'ın en güzel isimleri diyoruz, birden fazla isimden bahsediyoruz, Allah ismi, yeterli değil mi, Allah'ın niçin doksan dokuz, hatta bin bir ismi var?

Evet, mutlak ve muhit olan külli hakikatleri, anlamak ve izah etmek için tahlil (çözümleme) etmek zarureti vardır, ta ki, kısmi mana parçalarını tek tek anladıktan sonra, bunları tevhid ederek hakikatin künhüne vakıf olmak mümkün olsun. "Sual: Niçin Cenâb-ı Hakkın sıfât ve esmâsının marifeti enaniyete bağlıdır? Cevap: "Çünkü mutlak ve muhit bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstünde bir suret ve taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz." (1)

Cenab-ı Hakkın sıfat ve isimlerinin gerçeklikleri insan enaniyetinin varlığına ve sınırlılığına bağlı olduğu gibi, Zat-ı Akdesin külli sıfat ve isimleri/fiillerinin mahiyetinin izahı da, tek bir isimle, mesela sembol ismi olan mübarek "Allah" isminin izahıyla yapılamaz. Bu nedenle, O'nun farklı farklı özellikleri, farklı farklı isimlendirmelerle ancak izah edilebilir ve anlaşılabilir.

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bütün Esma-i Hüsnanın ifade ettiği manalar ile bütün sıfat-ı kemaliyeye Lafza-i Celal olan "Allah" bil'iltizam delalet eder. Sâir ism-i haslar yalnız müsemmâlarına delâlet eder. Sıfatlara delâletleri yoktur. Çünkü sıfatlar, müsemmâlarına cüz' olmadığı gibi aralarında lüzum-u beyyin de yoktur. Bu itibarla ne tazammunen ve ne iltizamen sıfatlara delâletleri yoktur. Amma Lâfza-i Celâl bil'mutâbakat Zât-ı Akdese delalet eder. Zât-ı Akdes ile sıfât-ı kemaliyye arasında lüzum-u beyyin olduğundan, sıfatlara da bil'iltizam delâlet eder. Ve keza, Ulûhiyet unvanı sıfât-ı kemaliyeyi istilzam etmesi, ism-i has olan "Allah"ın da o sıfatı istilzam ettiğini istilzam ediyor." (2)

"Sair ism-i haslar" ifadesini, Allah'ın diğer isimleri olarak anlamamız doğru olmaz. Bu takdirde, bir sonraki cümlede geçen, "Sıfatlara delaletleri yoktur." ifadesini nasıl yorumlayacağız? Çünkü, Cenab-ı Hakk'ın diğer isimlerinin sıfatlara delaletleri vardır.

Nitekim, bir sonraki cümlede, İlâhî sıfatlarla Allah'ın zatı arasında "lüzum-u beyyin" olduğu açıkça belirtilmiştir. Yani, Allah bu sıfatlarla birlikte düşünülür; bunlara inanmak Allah inancının gereğidir.

İşarat-ül İ'caz'daki şu ifadeler konuya açıklık getiriyor:"'Allah' Lafza-i Celali, bütün sıfât-ı kemaliyeyi tazammun eden bir sadeftir. Çünkü Lafza-i Celal, Zât-ı Akdes'e delalet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemaliyeyi istilzam eder; öyle ise, o lafza-i mukaddese, delalet-i iltizamiye ile bütün sıfât-ı kemaliyeye delalet eder.

İhtar: Başka ism-i haslarda bu delalet yoktur. Çünkü başka zâtlarda sıfât-ı kemaliyeyi istilzam etmek yoktur." (3)

'İhtar'da geçen 'başka zâtlarda' ifadesi, 'sair ism-i haslar'ın, başka varlıklara verilen özel isimler olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Bir insana verilen isim, onun istidadını, kabiliyetini, bilgisini, hünerini ve ahlâk dünyasını aksettirmeyebilir. Zaten o isimden böyle bir şey de beklenmez; kişiye delalet etmesi, onu başkalarından ayırması yeterlidir. Bir insanın ismi, meselâ, Kadir ise, onun güçlü ve kuvvetli olması gerekmez. Bu sıfatlar, ondaki Kadir isminin cüz'ü, yahut bir gereği değildir. Aralarında sebep- sonuç ilişkisi aramak da doğru olmaz. Ama, Allah ismi böyle değildir. Allah dendi mi, "bütün İlâhî isimlere ve bütün kemâl sıfatlara sahip olan, varlığı vacip yegane Zat" anlaşılır.

Görüldüğü gibi, "Allah" Lafza-i Celali, Zat-ı Akdesin bir unvanı ve cami bir ismidir. Yani Allah'ın zatına bir unvan, ayrıca zatından kaynaklanan bütün şe'n, sıfat ve diğer isimlerine/fiillerine kaynaklık eden bir isimdir. Bütün mükemmel şe'n, sıfat ve isimlerin kaynağı ve membaı Allah'ın Zat-ı Akdesi olmasından dolayı, Allah'ın zatını temsil (sembolize) eden

“Allah” lafzı da, dolaylı olarak bütün mükemmel şe’n, sıfat ve isimlere de işaret ve delalet ediyor demektir.

Evet, Allah’ın diğer isimleri de O’nun kemali şe’n, sıfat ve fiili isimlerine delalet etmesi hasebiyle, yani, bu mana ve mefhumlar (isimler) O’na nispet edildiğinde, onlar da Allah’ın diğer has isimleri sayılırlar, ancak, bu isimler, Allah ismi nispetinde kapsayıcı olmamaları nedeniyle Allah isminin yerini tutamazlar.

Sonra Kur’an’daki diğer bütün Esma-i Hüsna “Allah” ismine nispet edilmiştir. Bu da Allah isminin, bütün güzel isim ve sıfatlara sahip olan Zat-ı Vacibu’l-Vücudun özel ismi olduğunu göstermektedir. Nitekim A’raf Suresinin 180’inci ayetinde; “En Güzel İsimler Allah’ındır, öyleyse onlarla O’na dua edin!” buyrulmuştur.

İmam Şafii gibi bazı büyük alimlere göre, “Allah” ismi müştak/türetilmiş olmayıp, yalnız Zat-ı Akdes için kullanılmış “Mürtecel” bir alemdir. Yani daha önce hiç bir varlık için kullanılmamış, başka bir kelimeden türetilmemiş, doğrudan Vacibu’l-Vücud’un özel ismi olarak kullanılmıştır.

Bazı alimlere göre ise, “Allah” kelimesi Türkçede “Tanrı” denilen, Arapça “İlâhün” kelimesinden, bu kelime de “E-Le-He” veya “E-Li-He” fiil kökünden gelmiş olup, bu fiil de, lugatta; “kulluk etmek, tutkun ve düşkün olmak, şaşırıp kalmak, ısınmak, yönelmek ve alışmak (ülfet)” gibi manalara gelir. Rağıb’el Isfahani, “Allah İsm-i Celâlinin aslı ilâhtır. Başındaki hemze hazf edilip, önüne elif lâm getirilerek “El-Laaahü”, yani “Ellaaahü” olarak, şanı yüce Rabbimizin “Allah” ismi olmuştur. Bununla beraber ilah kelimesini insanlar, ibadet ettikleri her şeyin ismi yapmışlardır. Güneşe ilâhe (müennes) adını vermişlerdir. Çünkü onu (güneşi) mabud edinmişlerdi.”(4) demiştir.

Bu açıklamadan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz; aslında insanlar, Peygamberlerin getirdikleri hidayet yolunu kaybedip sapıklığa düşmeleri üzerine, güç vehmettikleri çeşitli diğer mahluk varlıkları ilah saymışlar, sonra gelen Peygamberlerin hak ilah olan Allah’ı tanıtmalarıyla da, Allah’ı, diğer batıl ilahlardan ayırmak için O’nu “El-İlah” olarak yad etmişlerdir. Günümüzde bazılarının ısrarla, Allah yerine Tanrı=İlah demelerinin sırrı da sanırım bu nedenledir. Çünkü Allah deyince gerçek ilah olan Allah bütün kemali şe’n, sıfat ve isimleriyle anlaşılırken, Tanrı demek suretiyle dinden dine, kişiden kişiye değişen herhangi bir ilah denilmek istenmektedir.

Bilindiği gibi, “İlah” kelimesi, uluhiyeti sembolize eden bir kelimedir. Dolayısıyla, “İlah” kelimesinin, ilahlığın bütün şe’n, sıfat ve isimlerini/fiillerini iktiza eden “Allah” kelimesine denk düşecek bir kelime olduğu gayet açıktır. Ancak bu ilah insanların dilinde dolaşan rast gele bir ilah değil, bilinen belli bir ilah manasında ve “El-İlah” marife kelimesiyle tanımlanan bir ilahtır. Bu durum da, bu isim ile Zat-ı Akdes arasında güçlü bir münasebetin olduğunu, O’nun bilinmez zatı ile bütün şe’n, sıfat ve isimlerine/fiillerine delalet ettiğini göstermektedir.

Görüldüğü gibi, Rabbimizin Allah ismi bile, insanların mahlukat içinde gördükleri ve “İlah” kelimesiyle sembolize edilen “kulluk etmek, tutkun ve düşkün olmak, şaşırıp kalmak, ısınmak, yönelmek ve alışmak (ülfet) gibi bir mana ve mefhumdan, başına El Takısı getirilerek üretilmiştir. Bunun böyle olması da gayet normal, çünkü insanlar, zahiri gözleriyle görmedikleri bir ilahı, ancak zahiri gözle gördükleri ve ülfetleri olan ve yine gerçek ilahları olan Allah’ın şe’n, sıfat ve isimlerinin/fiillerinin yansımasıyla meydana gelen mana ve mefhumları kullanarak anlamaya çalışmaktadırlar. Keza zahiri gözle gördükleri diğer mana ve mefhumlardan da Allah’ın diğer isimlerini keşfetmektedirler. Bu mana ve mefhumları da belirli seslerle (kelimelerle) sembolize edip, bu seslerin (kelimelerin) önüne El Takısı getirmek suretiyle Er-Rahman, Er-Rahim vb. şekilde isimlendirmektedirler.

Aşağıdaki alıntı da bu manayı te’yid etmektedir, şöyle ki;

“Sual: Mebde’ ve me’haz itibariyle rikkatü’l-kalp manasını ifade eden bu iki sıfatın(Rahman ve Rahim) Cenab-ı Hakk hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-yı hakikîlerinin lâzımı ve neticesi olan in’am ve ihsan kastedilirse, mecazda ne hikmet vardır?

Cevap: Bu iki sıfat, “yed” gibi mana-yı hakikîleriyle, Cenab-ı Hak hakkında kullanılması muhal olan müteşabihattandır. Müteşabihatta, mana-yı mecazînin mana-yı hakikînin lafzıyla, üslûbuyla gösterilmesindeki hikmet, insanların me’luf ve malûmları olmayan manaları ve hakikatları zihinlerine yakınlaştırıp kabul ettirmekten ibarettir. Meselâ “yed”in mana-yı mecazîsi insanlara me’nus olmadığından, mana-yı hakikînin şekliyle, lafzıyla gösterilmesi zarureti vardır.” (5)

Burada da ifade edildiği gibi, Rahman ve Rahim isimlerinin Allah'a mahsus olmadığını, olsa olsa, Allah hakkında mecazi manada kullanılabileceği açıkça belirtilmektedir. Zaten bu nedenledir ki, bu iki kelimenin Zat-ı Akdese unvan olması, yani ilahi isim haline gelmesi için başlarına el takısı getirilmiştir. Er-Rahman ve Er-Rahim şeklinde. Aslında, daha önce belirttiğimiz gibi, "Allah" İsm-i Şerifi için de "İlah" kelimesinin başına el takısı getirilerek "El-İlah" şeklinde kullanılması da bu anlamda bir zorunluluktur. Çünkü, insanlar mahlukattan bir kısım varlıklara da ilah demişlerdir. Bu nedenle insanların uydurduğu diğer mecazi (sahte) ilahlardan ayırmak için "Hak İlah" olan Allah'ı isimlendirmek üzere "İlah" kelimesinin başına el takısı getirilerek "Allah" ismi kullanılmaya başlanmıştır.

"…Evet Zat-ı Akdes'in alem-i zatisi (Zatını sembolize eden ismi) ve en azami ismi olan Lafzullah'tan sonra en azam ismi olan Rahman rızka bakar ve rızıktaki şükür ile ona yetişilir. Hem Rahman'ın en zahir manası Rezzak'tır." (6)

Evet, yukarıdan beri izah ettiğimiz gibi, "Allah" ismi Zat-ı Akdesin bir tek has (alem=sembolik) ismi olup, Er-Rahman ismi de dahil diğer bütün isimleri bu has ismin, daha doğrusu bu has ismin müsemması olan Zat-ı Akdesin bir veya birkaç özelliklerine delalet eden şe'ni, sıfati ve fiili isimleridir.

Allah'ın İsimlerinin Kaynakları

Risale-i Nur'dan öğrendiğimize göre, Zat-ı Akdesden eserlere kadar, Zat, Şe'n (Şan), Sıfat, İsim, Fiil ve eserler olmak üzere perdeler vardır.

Allah'ın Zat-ı Akdesi, idrak edilemeyecek kadar yücedir. Zira akıl ve idrak O'nun insana bir hediyesidir ve mahlûk olan bu sermaye ile Allah'ın şuunatı, varlığı, birliği ve diğer sıfatları ile isim ve fiilleri bilinebilir, ama Zâtının hakikati idrak edilemez. Allah'ın Zat-ı Akdesinin mahiyetinin insan idrakiyle kavranması mümkün olmayıp, zatını değil, sadece ve sadece Zatının "Varlığını" ve "Hususiyetlerini", mahlukatının incelenmesi yoluyla, yani eserleri aracılığı ile anlayabiliriz.

Şe'n'e, lügatte "iş, tavır, hal, kabiliyet, istidat, şan, bir şeyin hususiyetinin fiili tezahürü/dışa vurumu/neticesi/eseri" gibi anlamalar verilmektedir. Buna göre, Allah'ın şe'ni denildiği zaman, ezeli ve ebedi Zat-ı Akdesin zatına mahsus ve yine zatı gibi ezeli ve ebedi, yani sonradan kazanılmayan, yani zati olan, yani O'ndan beklenen halleri, şanları anlaşılacaktır. Hani münacatlarımızda "Ya Rabbi! Bu senin şanındandır!" deriz ya, işte bu gibi O'nun Zatına yakışan haller.

Biz burada herhangi bir şe'n ismi vermek yerine, genel tarifler yapmakla yetineceğiz. Şe'n, çoğulu şuun/şuunat, Zat-ı Akdesin birden fazla sıfatını içine alan ve Uluhiyetin olmazsa olmazı mesabesindeki sıfatlar üstü birtakım özellikleridir diyebiliriz.

Allah'ın mukaddes sıfatları da kemâliyle idrak edilemez; ama o sıfatların varlıkları ve sonsuz oldukları bilinebilir. Allah'ın bu sıfatları, zati ve subuti olmak üzere ikiye ayrılır. Zati(Ayni) sıfatları, mahlukatta asla benzeri olmayan sıfatlardır ki, bu sıfatlar sadece Allah'a mahsustur.

Bilindiği gibi, Allah'ın Zati(Ayni) sıfatları; Vücut (varlığı vacip olan), Kıdem (ezeliyeti), Beka (ebediyeti), Muhalefetün Li'l-Havadis (mahlukata benzememesi), Kıyam Bi-Nefsihi (başka bir sebebe ihtiyaç duymadan var olması) ve Vahdaniyet (birliği) olmak üzere altı adettir.

"…Cenab-ı Hakkın Zati(Ayni) isimleri olduğu gibi, fiili(gayri) isimleri de vardır. Bu fiili isimlerin, Gaffar ve Rezzak, Muhyi ve Mümit gibi pek çok nevileri vardır." (3) Buradaki zati(ayni) isimler, Allah'ın zatına mahsus, mahlukatında olmayan özelliklerine dayalı, yani Zati(Ayni) sıfatlarından kaynaklanan isimleridir.

Allah'ın Subuti sıfatları ise; Hayat, İlim, İrade, Kudret, Sem' (işitme), Basar (görme), Kelam ve Tekvin (yaratarak var etme)'dir.

Allah'ın Subuti sıfatları, Zati sıfatları gibi diğer bütün varlıklardan tamamen ayrı ve şehadet alemindeki varlıkların tamamen ötesinde değildir. Mahlukata yansıyan bu sıfatlar, mahiyeti ve hakikatı itibariyle çok farklı ve zayıf olmakla beraber, mahlukatta, bilhassa insanlarda da vardır.

Cenab-ı Hakkın mahlukatta da gölgeleri görülebilen sıfatları olan Subuti sıfatlarından kaynaklanan isimlerine, yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, fiili isimler denilmektedir. Bunlar, Cenab-ı Hakkın Gaffar ve Rezzak, Muhyi ve Mümit gibi fiili isimleridir.

Sonuçta sıfat-ı ilahiyeye; Allah'ın birçok isim ve dolayısıyla fiiline kaynaklık eden isimler üstü özellikleridir denilebilir.

Son perde olarak Allah'ın isim ve fiillerini ele alalım, çünkü bu iki perde ayrı ayrı değerlendirilebilirse de gerçekte, madalyonun iki yüzü gibidir. Allah'ın isimlerinin en zengin ve en geniş kaynağı, Allah'ın fiilleridir. Allah'ın fiillerinden kaynaklanan bu isimler, bu fiillerin failini ifade eden kelimeler olup, Arapçadaki İsm-i Fail, Mübalağalı İsm-i Fail ve İsm-i Tafdil sigasında olan, yani Allah'ın fiillerinden türeyen ve işi yapanı, yani Allah'ı gösteren kelimelerdir.

Bütün bu açıklamalara göre, Allah'ın isimleri, eserden, fiilden, sıfattan ve şe'nden, Zata kadar aşamaları olan ve en alt isim kaynağı olan fiilden, en üst kaynak olan şe'ne kadar derecesi artan, yani mahlukattaki tezahürünün büyüklüğüne göre İsm-i Azamlarda, ve hatta İsm-i Azamda (Zat-ı Uluhiyeti temsil eden Allah isminde) nihayet bulan bir hal arz etmektedir.

Sonuç olarak Allah'ın zatına delalet eden en has (alem=sembolik) ismi olan "Allah" isminden başka olan bütün isimleri, ya bir şe'nine, ya bir sıfatına, ya da bir fiiline dayanmaktadır. Yani Esma-ül-Hüsna denilen en güzel isimlerin kaynağı, yine Allah'ın şe'n, sıfat ve fiilleridir.

Zat-ı Akdesin Allah, Er-Rahman ve Er-Rahim İsimleri

Bilindiği gibi Besmele cümlesinde, Allah ismiyle birlikte, Allah ismine sıfat olarak Allah'ın diğer iki ismi olan Rahman ve Rahim isimleri de yer almaktadır. Biz burada bu iki ismin Allah ismiyle münasebetini ve niçin bu üç ismin Besmelede yer aldığını anlamaya çalışacağız.

"'Allah' Lafza-i Celali, bütün sıfât-ı kemaliyeyi tazammun eden bir sadeftir. Çünki Lafza-i Celal, Zât-ı Akdes'e delalet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemaliyeyi istilzam eder; öyle ise, o lafza-i mukaddese, delalet-i iltizamiye ile bütün sıfât-ı kemaliyeye delalet eder." (3)

Burada, Allah isminin/lafzının izafe edildiği Celal hakikatine bir açıklama getirmemiz gerekmektedir.

Kelime olarak Celal; sonsuz derecede büyüklük, azamet, hiddetlilik, hışım manalarına gelir. İlm-i Kelam'da ise Celal; Cenab-ı Hakk'ın kahrının ve azametinin tecellisidir. Celal; Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının cüzlerde ve fertlerde değil, nev'deki ve küllerdeki tecellisine denir. Cenab-ı Hakk, birliğine ve vahdaniyetine delil olacak çok şeyler yarattığından veya ihatadan ali, yani kuşatılmaktan yüksek ve celil olduğu veya hislerle idrak edilmekten celil ve münezzeh olduğundan, bu manayı ifade eden "Allah" ismine Lafza-i Celâl denir.

Allah, Zat, Şe'n, Sıfat ve İsimler noktasından nihayetsiz azamet ve haşmet sahibi olduğu için, hiçbir mahluk Allah'ın bu azamet ve haşmetini kuşatarak idrak edemez, işte bu idrak edememek manası; Celal sıfatı ile tabir ediliyor.

Dolayısıyla Lafza-i Celâl olan 'Allah' ismi, Allah'ın Zat-Akdesine alem olduğu gibi, hem bütün İlahi Şe'nleri, hem bütün İlâhî Sıfatları, hem de bütün Esma-i Hüsnayı içine alır. 'Allah' dendi mi, bütün bu şe'nler, sıfatlar ve isimler birlikte düşünülür.

Gelelim Er-Rahman ve Er-Rahim isimlerine! Her ikisi de, Arapça sözlükte "merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak" anlamındaki "rahime" kökünden türeyen bu iki kelimeden Rahman kelimesi "şefkat ve merhamet eden, acıyan" demektir. Rahman kelimesi, çokluk ifade eden "fe'lân" vezninden mübalağa sigasıdır. Kelimenin kök manasında "yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak" gibi beşerî-duygusal unsurlar bulunduğundan Allah'a nispet edildiğinde "sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan" şeklinde anlam verilmiştir (7)

Sözlükte acımak, esirgemek, korumak, affetmek, bağışlamak, merhamet etmek gibi manaları barındıran ve Rahman gibi "rahime" kökünden türeyen Rahîm kelimesi de, çok merhamet edici anlamında sıfat-ı müşebbehe veya mübalağalı ism-i

fâildir.

Besmelede, “Bu iki sıfatın (Er-Rahman/Er-Rahim) Lafza-i Celalden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden,

Birisi şudur ki: Lafza-i Celalden, Celal silsilesi tecelli ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi Cemal silsilesi tecelli ediyor. Evet, her bir alemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terğib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok füruat, celal ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir.

İkincisi: Cenab-ı Hakkın ismi, Zat-ı Akdesine Ayn olduğu cihetle, Lafza-i Celal, Sıfat-ı Ayniyeye işarettir. Er-Rahim de, fiili olan Sıfat-ı Gayriyeye imadır. Er-Rahman dahi, ne Ayn ne Gayr olan sıfat-ı seb’aya remizdir. Zira Rahman, “Rezzak” manasınadır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttan ibarettir. Vücut ise, birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müessire olmak üzere, “ilim, irade, kudret” sıfatlarını istilzam eder. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, “basar, sem’, kelam” sıfatlarını iktiza eder ki, merzuk, istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Bu altı sıfat, şüphesiz, birinci sıfatı olan “hayat”ı istilzam ederler.” (8)

Yukarıdaki alıntıdan anlaşıldığı gibi, Cenab-ı Hakkın biri Lafza-i Celali olan Allah isminden teselsül eden, yani Zati (Ayni) sıfatlarından kaynaklanan Celali, diğeri Rahman isminden teselsül eden, yani ne Ayn ne Gayri olan subuti sıfatlarından kaynaklanan ile Rahim isminden teselsül eden, yani Gayri (Fiili) olan Cemali olmak üzere iki tür ismi vardır.

Oysa, aşağıdaki alıntıya göre Allah’ın Celali ve Cemali durumu yanında, bir de Kemali olmak üzere üç durumundan bahsedilmektedir.

“Namazın mânâsı, Cenâb-ı Hakkı tesbih ve tâzim ve şükürdür. Yani, Celâline karşı, kavlen ve fiilen “Sübhanallah” deyip takdîs etmek; hem, Kemâline karşı lâfzen ve amelen “Allahüekber” deyip tâzim etmek; hem, Cemâline karşı kalben ve lisânen ve bedenen “Elhamdülillah” deyip şükretmektir.” (9)

Buradaki Cenab-ı Hakkın Celali durumundan başka olan iki durumunun olması, bizi, Allah’ın Cemali durumunun iki ayrı konuma ayrıldığı kanaatine götürmektedir. Şöyle ki, Allah’ın Cemalini temsil eden Rahmeti; Rahman ismiyle temsil edilen maddi güzellikleri ve nimetleri, Rahim ismiyle temsil edilen manevi güzellikleri ve nimetleri içermektedir.

“…Evet Zat-ı Akdes’in alem-i zatisi (Zatını sembolize eden ismi) ve en azami ismi olan Lafzullah’tan sonra en azam ismi olan Rahman rızka bakar ve rızıktaki şükür ile ona yetişilir. Hem Rahman’ın en zahir manası Rezzak’tır.” (6)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, Rahman ismi, rızkın maddi cihetine, Rahmetin maddi güzelliklerine bakmaktadır.

Rahmetin Rahim ismiyle ilgili bölümüyle ilgili ise şunları söyleyebiliriz. Önce aşağıdaki Nasr Suresinin mealini bir okuyalım.

“Allah’ın yardımı gelip fetih gerçekleştiğinde ve insanların akın akın Allah’ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamdederek şanının yüceliğini dile getir ve O’ndan af dile; şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir.”

Evet, Nasr Suresinde Peygamberimizin hayatının en rahat dönemi olan fetihler gerçekleştiğinde, O, söz konusu maddi nimetlere hamd ve şükürle birlikte Peygamberliğin ismet sıfatı gereği günahı olmadığı halde istiğfara davet edilmektedir ki bu da, kulluğun yüce bir mertebesi olan tevbenin ve tevbenin kabulü manasında Allah’ın mağfiretinin ne kadar mühim olduğunu gösterir.

Sonra Risale-i Nur’dan aşağıdaki alıntıyı okuyalım.

“…Cenâb-ı Hakkın Gafûr, Rahîm gibi iki ismi, tecellî-i âzamla ehl-i imana teveccüh ediyor. Ve Kur’ân-ı Hakîmde peygamberlere en mühim ihsanı mağfiret olduğunu gösteriyor ve onları istiğfar etmeye davet ediyor. …” (10)

Burada da görüldüğü gibi, Rahim ismi, Cenab-ı Hakkın Gafur ismiyle birlikte tecelli ederek nev-i beşerin en büyük meselesi olan Cehennemden kurtulmanın yolunu mağfiretle açıyor.

“Sual: Rahmân büyük nimetlere, Rahîm küçük nimetlere delâlet ettikleri cihetle Rahîm’in, Rahmân’dan sonra zikri, yukarıdan aşağıya inmek mânâsına olan “san’atü’t-tedellî” kaidesine dahildir. Bu ise, belâgatça makbul değildir.

Cevap: Evet, kaşlar göze, gem ata mütemmim oldukları ve onların noksanlarını ikmal ettikleri gibi, küçük nîmetler de büyük nimetlere mütemmimdirler. Bu itibarla, mütemmim olan, haddizatında küçük de olsa, faideyi ikmal ettiğinden, büyükten daha büyük olması icap eder.

Ve keza, büyükten beklenilen menfaat küçüğe mütevakkıf ise, o küçük, büyük sırasına geçer; o büyük dahi küçük hükmünde kalır; kilit ile anahtar, lisan ile ruh gibi.

Ve keza, bu makam, nimetlerin tâdâdı veya nimetlerle imtinan makamı değildir. Ancak, insanları, gizli ve küçük nimetlere tenbih ve ikaz etmek makamıdır. Evvelki makamlardaki “tedellî” şu tenbih makamında “terakki” sayılır. Çünkü, gizli ve küçük nimetleri insanlara göstermek ve insanları onların vücuduna ikaz etmek, daha lâyık ve daha lâzımdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedellî değil, terakki vardır.” (8)

Evet bu alıntıda da görüldüğü üzere, Rahim isminden gelen manevi güzellikler ve nimetler, Rahman isminden gelen maddi güzellikler ve nimetlere göre küçük ve/veya az olduğu kabul edilmekte ve ancak aslında bu azlığın veya küçüklüğün zahiri olduğu açkıca belirtilmektedir. Yine buradan anlaşılıyor ki, Rahman isminden gelen nimetlerin gerek sayısal olarak ve gerekse cazibedarlık cihetiyle daha fazla ve parlak olduğu kabul edilmekle beraber, Rahim isminden gelen başta “bağışlanmak” olmak üzere bu isimden kaynaklanan manevi güzellikler olan Kemalat nimetlerinin, bütün maddi nimetler olan Cemalat nimetlerine bedel olduğu bildirilmektedir.

Fatihada “Elhamdü Lillahi Rabbi’l Alemin” ayetinin meali olan “Hamd, ‘alemlerin Terbiye Edicisi’ olan Allah’a mahsustur.” ifadesindeki Allah’ın ‘Terbiye Edici’ sıfatından sonra, bir sonraki ayetteki “Er’Rahmani-r’Rahim” sıfatlarının nazmını (dizilişini) icap eden şöyle bir münasebet vardır ki; biri menfaatleri celp, diğeri mazarratları defetmek üzere, terbiyenin iki esası vardır. Rezzak manasına olan Er-Rahman birinci esasa, Gaffar manasını ifade eden Er-Rahim de ikinci esasa işaretleri için birbiriyle bağlanmıştır.” (11)

Öte yandan, Risale-i Nur’dan Mektubat isimli eserin 8. Mektubunda; Hazret-i Yakup aleyhisselâmın Yusuf aleyhisselâma karşı şedit ve parlak hissiyatının muhabbet ve aşk olmayıp, ism-i Rahîm’in vusûlüne vesile olan yüksek bir derece-i şefkat olduğu, Züleyha’nın Yusuf aleyhisselâma karşı olan muhabbetinin ise, İsm-i Vedûda vesile-i vusûl olan aşk olduğu belirtilmektedir.

Burada açıklandığı gibi, Züleyha, Hz. Yusuf A.S.’ın maddi güzelliğine, Hz. Yakup A.S. ise onun manevi, ahlaki güzelliğine talip idi, dolayısıyla birincisi nefis hesabına olan aşk idi, ikincisi Allah namına olan şefkat idi. Demek maddi güzelliğin sevilmesi İsm-i Vedudun sırrına mazhar ederken, manevi, ahlaki güzelliği sevmek ise İsm-Rahimin sırrına mazhar etmektedir.

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz sanırım, Cenab-ı Hakkın Allah isminden gelen Celalinden dolayı, O’nu hakkıyla tanımlayamayacağımızdan, yani şaşkınlığımızdan dolayı, elimizden gelenin sadece O’nun noksan şe’n, sıfat ve isimlerden münezzeh olduğunu ifade etmek manasında “Sübhanallah” diyerek gadabından haşyet (korkuyla karışık saygı) duymak, Celalinden gelen kahrıyla birlikte bize yansıyan maddi nimetler ve güzellikleri nedeniyle, yani Rahman isminden gelen Cemalinden dolayı O’ndan razı olmak manasında “Elhamdülillah” diyerek sabır içinde şükür etmek ve Celalinin Cemalinden ve Cemalinin Celalinden dolayı O’nu yeterince yüceltememek kaygısıyla, O’nun affıyla ebedi şekavetten kurtulmamızı dilemek manasında, yani bağışlayıcılık sıfatı olan Rahim isminden gelen Kemalinden dolayı “Allahüekber” diyerek O’nu ululamamız gerekmektedir.

Evet, namaz tesbihatında, otuz üç defa “Sübhanallah”, Cenab-ı Allah’ın Celali isimlerini, otuz üç defa “Elhamdülillah”, Cemali isimlerini, otuz üç defa “Ellahüekber” ise, Kemali isimlerini tesbih etmektir. Ayrıca buradan, söz konusu her bir tesbihin de otuz üçer defa zikrolunmasıyla doksan dokuz Esma-i Hüsnaya tekabül ettiğini ve Allah’ın bu üç hususiyetinin de tesbihat anlamında aynı değerde bulunduğunu anlıyoruz.

“…Cenab-ı Hakkın Zati(Ayni) isimleri olduğu gibi, fiili(gayri) isimleri de vardır. Bu fiili isimlerin, Gaffar ve Rezzak, Muhyi

ve Mümit gibi pek çok nevileri vardır.” (3)

Bilindiği gibi, Gaffar ismi, çok çok bağışlayıcı anlamında, bize Rahim ismini hatırlatmakta, Rezzak ismi de, çok çok rızık veren anlamında, bize Rahman ismini hatırlatmaktadır. Çünkü Rezzak Rahman manasındadır. O halde, hem Rahman ismi, hem de Rahim ismi esas itibariyle Fiili (Gayri) isimlerdir. Buradaki Zati(Ayni) isimler, Allah’ın zatına mahsus, mahlukatında olmayan özelliklerine dayalı, yani Zati(Ayni) sıfatlarından kaynaklanan isimleridir. Subuti sıfatlarından kaynaklanan isimleri ise hem kendi Zat-ı Akdesinde bulunan ve hem de mahlukata tesir eden, yani mahlukatı yaratan, affeden, yaşatan, öldüren, yani onlar üzerinde fiiliyatta bulunan fiili isimleridir.

Öte yandan, Kur’an’ın bir suresinin ismi Er-Rahman’dır. Bu surenin tamamen Rahman isminin tanımlanmasına (dünya ve ahiretin maddi düzenine/dengesine ve bu iki alemdeki maddi nimetlerin sayılmasına) ayrılması dikkat çekicidir. Ancak Er-Rahman suresinde azap ve cehennem tasvirleri içeren ayetler de vardır. Peki, Rahman suresindeki azap ve cehennem ayetleri nasıl nimet olur. Örneğin: ‘Üstünüze bir ateş yalımı ve erimiş bakır gönderilir de kaçamazsınız.’ [35. Ayet] ‘Suçlular, yüzlerindeki alametten tanınırlar da perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.’ [41. Ayet] ‘Cehennemle içecekleri kaynar suyun arasında dolanıp dururlar.’ [44. Ayet] İlk bakışta bu ayetlerin ilahi rahmetle uyuşmadığı şüphesi doğabilir ve onları ilahi nimetlerden saymak şaşırtıcı gelebilir, ama onlara derinlemesine bakmak gerekir. Allah Teâlâ cehennem ve azaplarını hatırlatarak insanları uyarmaktadır. Bu azapları zikretmek insanların doğru yolda kalmasını sağlar. Böyle bir azap ve cehennem işin içinde olmasaydı büyük sapıklığa düşerlerdi. Onları günahlardan sakındırmanın bir yolu da cehennemdir. Buna göre azapları da bu açıdan nimetlerden sayabiliriz.

İslam alimleri tarafından, Rahman ve Rahimin ilâhî isimler olarak anlam farkları üzerinde durulmuştur. Yaygın kanaate göre Rahman dünya hayatında herkesi, Rahîm ise âhirette sadece müminleri kapsayan ilahi rahmeti ifade eder. Nitekim Kur’an’da Allah, rahmetinin her şeyi kuşattığını beyan ettikten sonra onu son peygambere iman edip belli niteliklere sahip olan kimselere ileride ayrıca lütfedeceğini belirtmiştir. (El-A‘râf 7/156-157; Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, “rḥm” md.)

Aslında her iki ismin tecellileri hem dünya hem âhiret hayatı için geçerli olup belirgin etkileri açısından bir hususiliğin atfedilebileceği söylenebilir. Şöyle ki; Allah’ın Rahman ismi, maddi nimetler bakımından dünyada adetullah kanunlarına çalışmaları derecesinde Mü’min-Kafir herkese, bilhassa kafirlere, ahirette ise iman ve amellerinin güzelliği derecesinde bilhassa Mü’minlere, Kafirlere de, küfür ve amellerinin çirkinliği derecesinde kan, irin ve Zakkum-u Cehennem olmak üzere tecelli edecek, Allah’ın Rahim ismi ise, manevi nimeti olan bağışlayan manasında, Kafirler için ne dünyada, ne de ahirette tecelli edecektir, yani hiç etmeyecektir, Mü’minlere ise, hem dünyada ve bilhassa da ahirette tecelli edecektir. Çünkü Allah’ın isim ve sıfatlarını zamanın öncesi ve sonrası açısından sınırlandırmak mümkün değildir.

Ayrıca, cehennemin kafirler için bir beka yeri olması ve cehennemdeki içecek ve yiyeceklerin (küfürlerinin karşılığı olarak zakkum ağacının meyveleri) onlar için bir nimet olduğu da unutulmamalı. Böylece Rahman isminin kafirler için sadece dünyada değil, ahirette de tecelli etmeye devam ettiği anlaşılacaktır.

Görüldüğü gibi Rahman ismi, Allah’ın rahmetinin maddi kısmını ifade eden dünyada ve ahirette yer alan maddi nimetleri içeren kısmına bütün insanları mazhar etmektedir. Rahim ismi ise, Allah’ın rahmetinin manevi kısmı olan “bağışlanma” kısmına sadece Mü’minleri mazhar etmektedir.

Furkan Suresinin 58’inci ayetindeki “Kullarının günahlarından haberdar olma konusunda O kendi kendine yeterlidir.” ifadesinin devamında, bundan kuşku duyanlara, söz konusu ayetin devamındaki 59’uncu ayette “Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden O’dur. (Bunları yapan) Rahmandır. Onu (kullarının günahlarını), (Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden) birine sor.” buyurulmaktadır. Görüldüğü gibi burada Rahman, yerin, göklerin ve bu ikisi arasındakileri yaratan olarak tanımlanmakta-, sonraki 60’ıncı ayetinde ise; “Onlara, “Rahmana secde edin.” denildiğinde, “Rahman da neymiş! Biz, senin istediğin şeye secde eder miyiz?” derler ve bu istek onları haktan daha da uzaklaştırır.”

Bu ayetin yorumlarında, bazı İslam alimleri tarafından, Mekke müşriklerinin Allah’ın Rahman ismini bilmedikleri belirtiliyorsa da aslında onların Rahman ismini Allah’a nispetle kullandıkları bilinmektedir. Nitekim birçok Câhiliye şairinin

şiirlerinde bu isme rastlanır. (Taberî, I, 131-132) Ya'kbî'nin de kaydettiği bir Telbiyede yer alan, "Emrine boyun eğdik Allah'ım, boyun eğdik; sen Rahmansın!" anlamındaki ifade de bunu göstermektedir. (Mustafa Çağrıcı, "İslâm'dan Önce Araplar'da Din", DİA, III, 316-317) Bu bilgiler dikkate alındığında kendilerine, "Rahman'a secde edin." denildiğinde müşriklerin, "Rahman da neymiş!" demelerinin gerçek sebebi, Allah'ın Rahman ismini bilmemeleri değil, İslâm karşısındaki bilinen inatçı ve isyankâr tavırları olmalıdır. Nitekim ayetin devamında onların nefret duygularına işaret edilmesi de bunu göstermektedir.

İsra Suresinin 110'uncu âyetinde; "De ki: "İster Allah diyerek, ister Rahman diyerek dua edin; hangisiyle dua ederseniz olur, çünkü bütün güzel isimler O'na mahsustur." buyurulmakta olup, buradaki Allah'ın isimleriyle dua etme noktasında, Allah ismiyle dua edilebileceği gibi, Allah'ın Rahman ve hatta diğer isimleriyle de dua edilebileceği vurgulanmaktadır. Yoksa bu iki isim arasında nitelik itibariyle hiç fark yoktur demek değildir.

Allah'ın İsimlerinin İnsanlara Verilmesi Mes'elesi

Biz burada, Zat-ı Akdesin has ismi olan Allah ismi ile şe'n, sıfat ve fiillerinden tezahür eden diğer isimlerinin insanlara verilip verilmeyeceği üzerinde duracağız.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Zat-ı Akdesin has ismi olan "Allah" ismi, diğer isimlerinin ifade ettiği bütün celali, cemali ve kemali vasıfları içine alır. Diğer isimleri ise, yalnız kendi mânaları bakımından O'na delâlet ederler. Bu bakımdan Allah isminin yerini diğer hiçbir ismi tutamaz. Bu isim, Allah'tan başkasına mecazen de olsa verilemez. Bu ismin verilmesinin tek caiz olduğu hal, bu ismin başına "kul" manasındaki "abd" kelimesinin getirilmesiyle mümkün olabilir; "Abd-Allah", "Allah'ın Kulu" tarzında!

Zat-ı Akdesin şe'ni ile zati sıfatlarından kaynaklanan isimler de kemali manada olsun olmasın insanlara verilemez, zira bunların kemali manada insanlarda ve/veya herhangi bir mahlukatta tezahür etmesi mümkün olmadığından bizatihi isim olarak verilmesi mümkün bulunmamaktadır. Ancak Allah isminde olduğu gibi, kul manasındaki abd kelimesinin bu şe'n ve sıfatların başına ek olarak getirilmesi halinde mümkün ve caiz olabilecektir. Misal, Abd-el-Mevcud, Abd-el-Kadim, Abd-el-Baki, Abd-el-Kayyum, Abd-el-Vahid, Abd-el-Ehad

Zat-ı Akdesin subuti sıfatlarıyla fiillerinden kaynaklanan isimler ise, başına kul manasındaki abd kelimesi getirilmeden, ancak yine kemali manada olmamak üzere insanlara verilebilir. Zira bunların kemali manada olmasa da, insanlarda ve/veya herhangi bir mahlukatta tezahür etmesi mümkün olduğundan, bunların insanlara isim olarak verilmesi mümkün bulunmaktadır. Ancak, bu isimlerde de, Allah'ın kemali sıfat ve fiillerini hatırlatmak ve nazara vermek üzere, bu isimlerin de başına kul manasındaki abd kelimesinin getirilmesi daha güzel olacaktır. Misal, Abd-el-Hay, Abd-el-Alim, Abd-el-Mürid, Abd-el-Kadir, Abd-el-Semi', Abd-el-Basir, Abd-el-Kelim, Abd-el-Fatır, Abd-el-Kerim, Abd-el-Vedud vb.

DİPNOTLAR:

1-31. Söz 1. Maksat, Ene Bahsi
2-Mesnevi-i Nuriye Şule Sayfa 371
3-İşarat'ül-İ'caz Sayfa 32
4-Râğıb el-Isfahanî, el-Müfredat fi Garibi'l Kur'ân, İst.1986; Kahraman Yay. Sayfa 25-26
5-İşarat'ül-İ'caz Sayfa 34-35
6-28. Mektup 5. Mes'ele (Şükür Risalesi)
7-Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "rḥm" md.; İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, "rḥm" md.;Lisânü'l-Arab, "rḥm" md.
8-İşarat'ül-İ'caz Sayfa 33
9-9. Söz 1. Nükte
10-Lem'alar 13. Lem'a 5. İşaret
11-İşarat'ül-İ'caz Sayfa 35